

Neja Blaj Hribar

POMANJKANJE V LJUBLJANI PO VELIKONOČNEM POTRESU LETA 1895

LJUBLJANA PRED POTRESOM

»V običajnih časih, je bila Ljubljana videti nekako tako kot katerokoli drugo, naše malo, revno, staro provincialno mesto. Ozke ulice, stare, nizke, ozke, preproste hiše z obsežnimi dvorišči, vmes le prav malo modernih zgradb, ki pričajo o počasnem, a vendar opaznem razvoju, na periferiji vrtovi z zelenjavo s kmečkim prebivalstvom, mnogo cerkva, malo trgov, malo dreves – malo mesto, velika vas, oboje skupaj.«³⁴¹

Tako opisuje Ljubljano Heinrich Kanner, novinar *Frankfurter Zeitung und Handelsblatt*, ki je kmalu po potresu obiskal mesto. Ljubljana se je začela širiti šele proti koncu 18. stoletja, ko so podrli mestno obzidje. V drugi polovici 19. stoletja je bila v primerjavi z drugimi mesti v Habsburški monarhiji »večje srednje veliko mesto«.³⁴² Rast prebivalstva je bila največja po potresu, saj se je takrat hitro

³⁴¹ Studen, Strašen potres, str. 44.

³⁴² Studen, *Stanovati*, str. 18.

modernizirala, močno se je razvila predvsem gradbena dejavnost. Leta 1880 je imela Ljubljana 26.284 prebivalcev, do leta 1900 pa je številka zrastle za več kot 10.000 (število vključuje v mestu nastanjene vojake).³⁴³ Center je obsegalo staro mestno jedro okoli Magistrata, na desnem bregu Ljubljanice od današnje Kopitarjeve ulice do Zoisove, na levem pa do Gradišča na zahodu in po Vegovi do Kongresnega trga. Mestni občini je pripadalo še sedem predmestij: Šentpetrsko, Poljansko, Ribniško-Krakovsko, Trnovsko, Karlovško predmestje ter Gradišče in Kurja vas.³⁴⁴

Mesto je bilo le delno industrializirano. Ožji del mesta so sestavljali različni obrtniki in trgovci, industrijski obrati so bili večinoma v predmestjih. Ljubljana ni bila pretirano zanimiva za avstrijski poslovni svet.³⁴⁵ Vodovodno omrežje se je začelo graditi leta 1888, do leta 1895 pa ga je imel le strogi center mesta. Šele po potresu se je hitreje širil izven mesta.³⁴⁶ Čeprav temelji kanalizacije v Ljubljani segajo že v sredino 19. stoletja, so prve betonske kanale z okroglim betonskim dnom postavili šele leta 1882, pospešeno pa se je začela graditi šele po potresu. Pred izgradnjo komunalnega omrežja so se fekalije preko komunskih uličic in cestnih kanalov izlivala v Ljubljano, v predmestjih so večinoma imeli greznice in odprta gnojišča.³⁴⁷ Javna razsvetljava je bila vse do leta 1898 izključno plinska.

Za socialno pomoč ljudem je bila odgovorna njihova domovinska občina. Ljudi je lahko sprejela v ubožnico, jih podpirala denarno ali materialno, oziroma se jim je priskrbela zasebna ali naturalna oskrba. Ubožno oskrbo je v največji meri financiral ubožni zaklad, ki pa so ga zaradi primanjkljajev v Ljubljani leta 1868 priključili mestnemu proračunu. Občina je morala delovati usklajeno z drugimi humanitarnimi podjetji, deželo in cerkvijo, da so bile podpore enakomerno porazdeljene.³⁴⁸

POTRES IN POSLEDICE

Takšno Ljubljano in njeno širšo okolico je v nočnih urah 14. aprila 1895 strelal močan potres. Čutili so ga vse od Dunaja do Splita ter do Toskane.³⁴⁹ Prvi sunek, do katerega je prišlo ob 23:17, je tresel zemljo 23 sekund. Samo do popoldneva naslednjega dne so opazovalci našteali še 47 popotresnih sunkov, zemlja pa se ni umirila še več mesecev.³⁵⁰ Potres je terjal 10 življenj, od tega tri otroška, mnogo

343 Fischer, *Oris razvoja*, str. 138.

344 Drnovšek, *Oris odnosa*, str. 214, 215.

345 Studen, *Stanovati*, str. 18.

346 Drnovšek, *Oris odnosa*, 221, 222 in Šega, *Zdravstvene in higienske*, str. 82–85.

347 Šega, *Zdravstvene in higienske*, str. 86.

348 Lazarevič, *Ubožna oskrba*, str. 38, 39.

349 Lapajne, *Veliki potresi*, str. 61.

350 Govekar in Zarnik, ur., *Ljubljana po potresu*, str. 11.

ljudi pa je bilo poškodovanih. Največ žrtev in poškodb je zahteval odpadli stavbni material, neko žensko pa je od strahu zadela kap.³⁵¹

Ljudje so se ponoči zatekli na trge in mostove, saj so bili ti zaradi padajoče opeke najvarnejši. Prvo noč, ki je bila hladna, je večina preživela na prostem.³⁵² Mestni svetnik Ivan Hribar je v svojih spominih opisal trenutke po potresu, ko je sam z družino pritekel na ulico:

»... našli smo polno begajočih in tarnajočih ljudi. Večina je bila nepopolno oblečena. Nekateri so bili zaviti samo v rjuhe, drugi v odeje, tako kakor so bili skočili iz postelje. /.../ Tudi ponehal je ves razloček med gospodo in posli, med bogatini in siromaki. Vsi skupaj čutili so se kakor velika rodbina, katero je zadelo ogromno gorje.«³⁵³

Občutek povezanosti v nesreči, ki je prizadela mesto, se je ohranil še v naslednjih dneh, ko se je izkazala predvsem medsebojna pomoč, celo pred organizirano pomočjo. O tem so veselo poročali tudi časopisi, ki so hvalili požrtvovalnost nekaterih in hkrati grajali »zaslužkarje« in tiste »brez srca«. *Slovenski narod* je poročal o dobrih delih slaščičarja Kirbischa in krznarja Krejčija. Slednji je ljudem posodil vso kožuhovino, ki jo je imel na zalogi, slaščičar pa je ljudem brezplačno delil likerje.³⁵⁴ Pohvalili so tudi pivovarja Petra Koslerja iz Šiške, ki je izpraznil prostor svoje restavracije, tako da je lahko tam prenočilo 40 družin.³⁵⁵ Po drugi strani pa so pokarali krčmarja v Švicariji, ki je izbral stisko ljudi in po potresu vse podražil, nekdo pa je za visok znesek posojal snope slame.³⁵⁶ Ošvrknili so tudi Rdeči križ, ki je imel v Ljubljani več vozov, a jih ni dal na voljo prebivalstvu. »Če se jim že odrasli ne smilijo, naj bi se vsaj usmilili pod milim nebom ležečih otrok,«³⁵⁷ so zapisali.

NASTANITVE IN ZASILNA BIVALIŠČA

V prvih dneh po potresu so se pokazale prave razsežnosti katastrofe. V prvi vrsti je bilo potrebno poskrbeti za varnost ljudi, zavarovati nevarna področja in poskrbeti za prenočišča. Iz mesta so se začele odpravljati »cele karavane« ljudi. Mesto naj bi zapustilo med deset in dvajset tisoč prebivalcev.³⁵⁸ Najbolj potrebni

351 Prav tam, str. 11, 12.

352 *Slovenski narod*, 16. 4. 1895, str. 1, Panika.

353 Hribar, *Moji spomini*, str. 258.

354 *Slovenski narod*, 16. 4. 1895, str. 1, Panika.

355 *Slovenski narod*, 16. 4. 1895, str. 2, Šiška.

356 *Slovenski narod*, 16. 4. 1895, str. 1, Panika.

357 *Slovenski narod*, 18. 4. 1895, str. 2, Razni dobrotniki.

358 Ocene so različne, *Slovenski narod* poroča o 20.000, ki je zagotovo pretirana, Leopold Stanek pa o 10.000 prebivalcih. – *Slovenski narod*, 16. 4. 1895, str. 1, Panika in Stanek, Potres, str. 31.

pomoči so ostali, a le malo jih je lahko prenočilo v lastnih stanovanjih. Občina je od vojaških oblasti dobila na razpolago šotore. Ljudje so si tudi sami postavljali improvizirana bivališča iz rjuh, španskih sten in zabojev.³⁵⁹ Fran Jakopič je dal na Mirju na razpolago več kot 150 oziroma 200 zeljarskih sodov, najubožnejšim pa je delil tudi hrano.³⁶⁰ Deželni predsednik Viktor Hein je nakupil več sto odej, ki jih je med premraženo prebivalstvo razdelila baronica Olga Hein.³⁶¹

Prva seja občinskega sveta je bila že 16. aprila. Na njej je župan Peter Grasselli poročal, da je ob »prežalostnem dogodku« že odredil, da si komisije ogledajo poslopja in ocenijo škodo, z nalogo, da se ljudje izselijo iz stanovanj, ki so postala nevarna za bivanje. Dimnikarjem je naročil, naj pregledajo dimnike, gasilcem, naj odstranijo nevarne objekte. Poročal je o obisku pri deželnemu predsedniku Heinu, pri katerem se je prosilo za denarno pomoč. Župan je predlagal postavitev tridesetih šotorov za tisoč ljudi na različnih koncih mesta, kar je bilo ob glasovanju sprejeto. Ivan Hribar je predlagal, da se najubožnejšemu delu prebivalstva in obrtnikom, ki ne morejo opravljati svoje obrti, razdeli 10.000 goldinarjev, dodatnih 10.000 goldinarjev pa naj se nameni za izgradnjo barak za družine, ki so ostale brez stanovanja. Županu je predlagal, naj se obrne na deželno predsedništvo in deželni odbor za denarno podporo iz državnih skladov. Govorilo se je tudi že o državnem brezobrestnem posojilu, odredilo pa pošiljanje telegrafske prošnje za izredno pomoč cesarju in pristojni oblasti ter o vožnji sekundarnega vlaka od Ljubljane do Lesc. Določilo se je tudi permanentno – dnevno zasedanje mestnega sveta, kjer bo na vsaki seji prisotna vsaj tretjina svetnikov.³⁶²

Državne železnice so že dan po potresu odstopile nekaj vagonov za začasna bivališča. Samo na kolodvoru v Šiški je bilo še 20. aprila na voljo 300 vagonov (okoli 3000 oseb), nato pa se je število manjšalo.³⁶³ Ljudi so naselili v manj poškodovane javne zgradbe. Več družin se je sprva naselilo v šolske zgradbe, saj se je pouk začasno prekinil. Prve šole so ponovno odprle svoja vrata šele s 4. junijem.³⁶⁴

Mestni svet se je zaradi pomanjkanja inženirjev obrnil na deželno vlado, ki je pomagala pri sestavi komisij za pregledovanje zgradb. Sestavili so tri komisije, kar je bilo za količino škode še vedno premalo. Zato je na pomoč priskočila še država, ki je poslala več inženirjev, polirjev in tehnikov v Ljubljano, da se je moglo oblikovati šest komisij.³⁶⁵

S Ptuja sta prišli dve stotniji pionirjev, ki sta pomagali pri popravi škode, odstranjevanju odpadlega materiala in izgradnji barak. Skupaj so zgradili več kot

359 Govekar in Zarnik, ur., *Ljubljana po potresu*, str. 16.

360 Prim. *Slovenski narod*, 17. 4. 1895, str. 1, Razni dobrotniki in Kajzer, *S tramovi*, str. 124.

361 Robida, *Grozni dnevi*, str. 26.

362 SI_ZAL_LJU/0488, t. e. 100, a. e. 45, Zapisniki mestnega sveta l. 1895, 67–71.

363 *Slovenec*, 13. 5. 1895, str. 3.

364 Stanek, *Potres*, str. 39.

365 Robida, *Grozni dnevi*, str. 25, 26.

šestdeset barak.³⁶⁶ Čeprav so bili prebivalci pionirjem hvaležni za vso pomoč, so časopisi vseeno obžalovali in spraševali oblasti, zakaj so odšli še pred dokončanjem izgradnje vseh barak.³⁶⁷

Naslednja noč je bila zelo hladna, Frančišek Lampe piše, da je bilo »slane kakor bi bil zapadel sneg.«³⁶⁸ Nekaj dni kasneje pa je začelo še deževati. Šotori so bili premočeni in prehladni za bivanje. Ljudem, ki so morali ostati v šotorih, se je razdeljevala slama, hitelo pa se je tudi z gradnjo barak.³⁶⁹ Poleg že omenjenega zneska, ki ga je za gradnjo odobril občinski svet, je 25. aprila dežela občini odobrila 25.000 goldinarjev za isti namen.³⁷⁰ Kljub temu so, ko je sredi maja ponovno začelo snežiti, v časopisju kritizirali prepočasno gradnjo barak, saj so nekateri še vedno živeli v šotorih.³⁷¹

Narasla Ljubljana pri današnjem Ambroževem trgu

Vir: Album: Ljubljana po velikonočnem potresu leta 1895

Koliko družin je še konec aprila živelo po šotorih in zasilnih prenočiščih, ni bilo mogoče natančno oceniti, je pa *Slovenec* štel, da stanuje:

»v gimnazijskem poslopju 30 družin (89 oseb), v prvi mestni šoli v Poljskih ulicah 18 družin (75 oseb), v jahalnici 35 družin (176 oseb), v drugi mestni šoli na Grabnu 17 družin (104 osebe), v redutnem poslopju 10 družin (59 oseb). V dveh barakah na cesarja Jožefa trgu 7 družin (34 oseb), v treh barakah v Parnih ulicah 5 družin (29 oseb), v dveh barakah na Tržaški cesti 3

366 Kajzer, *S tramovi*, str. 127, 128.

367 *Slovenec*, 16. 5. 1895, str. 1, Nasledki potresa.

368 Lampe, *Ljubljanski potres*, str. 286.

369 *Slovenski narod*, 20. 5. 1895, str. 2, Barake in šotori.

370 SI_ZAL_LJU/0489, t. e. 2242, fasc. 2088, Prvi ukrepi in sklepi, reg. št. 816.

371 *Slovenec*, 16. 5. 1895, str. 1, Nasledki potresa.

družine (13 oseb), v dveh barakah pod Tivolijem 2 družini, v baraki na Nemškem trgu 2 družini, v štirih barakah na Grabnu 10 družin (42 oseb), v dveh barakah v Trnovem 5 družin (32 oseb) in v delavski baraki 23 oseb; v Krakovem v petih barakah 20 družin (48 oseb), v Zvezdi v petih barakah 8 družin (39 oseb), v petih šotorih v Parnih ulicah 20 družin (62 oseb), na Tržaški cesti v štirih šotorih 17 družin (56 oseb), pod Tivolijem v štirih šotorih 7 družin (33 oseb), na Nemškem trgu v enem šotoru 6 družin (26 oseb), v Krakovem v enem šotoru 2 družini (9 oseb), v Zvezdi in na Kongresnem trgu v 20 šotorih 43 družin (212 oseb). V železniških vozovih: Na južnem kolodvoru v 101 vozu 1000 oseb, pod Zelenim hribom v 15 vozovih 150 oseb, na državnem kolodvoru v 50 vozovih 500 oseb. Torej biva sedaj še 257 družin (2834 oseb) v 166 železniških vozovih, 27 barakah in 35 šotorih. Zdravstveno stanje je povoljno, ker med naštetimi je le 11 bolnikov.«³⁷²

Nekateri so si barake za bivanje in opravljanje svoje obrti gradili z lastnimi sredstvi. Za izgradnjo barake so potrebovali dovoljenje občine, nanjo pa so se obračali tudi zaradi finančne ali materialne pomoči. Kmalu po potresu je začelo primanjkovati lesa, žebeljev in drugega stavbnega materiala, oziroma jim je močno narasla cena.³⁷³ Tako si je na primer Antonija Koutny, ki se ji je ob potresu porušila hiša v Hribarjevi ulici 6, na lastne stroške zgradila barako za silo v Lattermanovem drevoredu (Tivoli), kjer je živela in hkrati opravljala krčmarsko obrt. Na mestno občino se je obrnila 25. junija ter prosila za pomoč. Ker ni imela veliko premoženja, je bila baraka slabše zgrajena in neprostorna. Zmanjkalo ji je tudi lesa za ureditev poti do barake. Gostje so se zato njene krčme raje izogibali, saj bi morali do nje po blatu ali prahu. Ker je morala preživljati družino, je občino prosila za deske in količke, da barako popravi.³⁷⁴ 6. septembra se je na občino po pomoč obrnil Leopold Mlakar. Šele ko mu je zbolela žena, je prosil za podporo za izgradnjo barake. Sprva je z družino bival pod »milim nebom,« nato so stanovali v veži hiše. Vse njihovo imetje je uničil dež.³⁷⁵

Bolne iz močno poškodovane bolnišnice so sprva naselili v bolnišnici »za silo«. 18. aprila je bil z Dunaja poslan telegram, da je vodstvo Rdečega križa poslalo v Ljubljano šest barak in 72 postelj za bolnike (postavili so jih na vrtu deželne bolnišnice, pri današnji Ajdovščini).³⁷⁶ Ljubljano je v soboto, 20. aprila, obiskal predsednik Rdečega križa, grof Franz Falkenhayn, in obljubil, da pošlje

372 *Slovenec*, 30. 4. 1895, str. 1, Nasledki potresa.

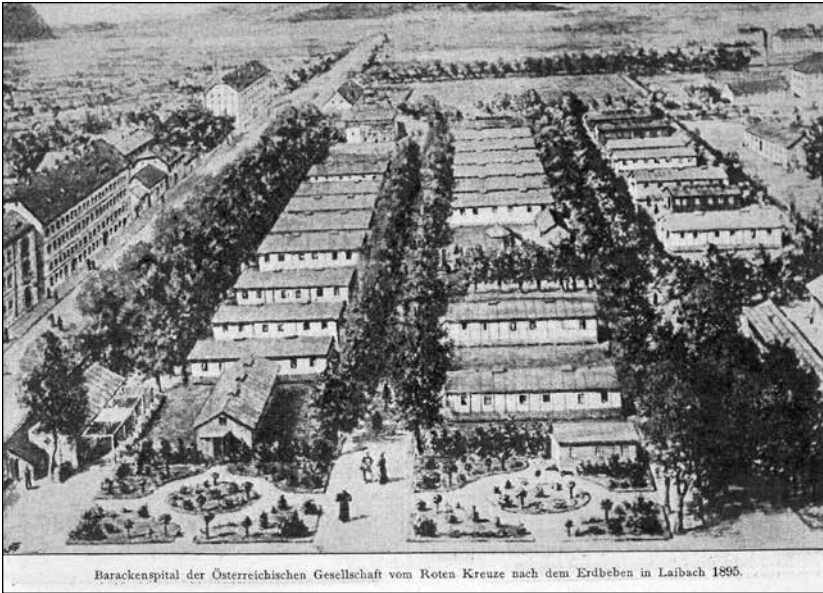
373 *Slovenski narod*, 22. 4. 1895, str. 1, Barake.

374 SI_ZAL_LJU/0489, t. e. 2243, fasc. 2088, Zasilne nastanitve, reg. št. 888.

375 SI_ZAL_LJU/0489, t. e. 2243, fasc. 2089, Prošnje za podpore in posojila, reg. št. 196–197.

376 *Slovenec*, 19. 4. 1895, str. 4, Telegrami.

še štiri barake ter zaboje hrane za bolnike v barakah.³⁷⁷ Maja je ponovno prišel v kranjsko glavno mesto. Obljubil je še šestnajst barak, ki so jih nato postavili pri ostalih barakah. Opremljene so bile s pečmi in skupaj so imele tudi pet kadi. Tako se je bolnišnica za silo lahko izpraznila in služila prvotnemu namenu.³⁷⁸

Barake Rdečega križa

Vir: *Das Rote Kreuz*, 2. 12. 1908, str. 265

Pomoč so ponujali tudi ljudje izven Ljubljane. Le nekaj dni po potresu so se v časopisih in pismih občinskim službam pojavile ponudbe o oddaji stanovanj izven Ljubljane. Tako je na primer gospod J. Saje, nadučitelj in hišni gospodar iz Šentjerneja na Dolenjskem, brezplačno ponujal štiri sobe ljubljanski družini.³⁷⁹ Tomo Zupan pa je Ljubljančanom brez strehe nad glavo zastonj ponujal svojo hišo na Okroglem, pri Št. Joštu na Gorenjskem.³⁸⁰ Vsi sicer niso oddajali svojih sob in hiš brezplačno, a so večinoma (stanovanja so se oglaševala tudi v inseratnem delu časopisa) obljubljali zelo ugodne pogoje najema, občasno tudi prehrano. Le redki so ponujali stanovanje le izbranim prebivalcem, na primer Josip Maze iz Logatca je javil magistratu, da odda stanovanje »imovitnejši« družini.³⁸¹

³⁷⁷ *Slovenski narod*, 22. 4. 1895, str. 2, Rudeči križ.

³⁷⁸ *Slovenski narod*, 4. 5. 1895, str. 2, Rudeči križ.

³⁷⁹ *Slovenski narod*, 18. 4. 1895, str. 3, Stanovanje na ponudbo.

³⁸⁰ *Slovenski narod*, 22. 4. 1895, str. 4, Stanovanja in *Slovenec*, 22. 4. 1895, str. 2, Stanovanja na razpolago.

³⁸¹ SI_ZAL_LJU/0489, t. e. 2242, fasc. 2088, Zasilne nastavitve, reg. št. 704.

PREHRANA PO POTRESU

Velik problem niso bile le porušene ali poškodovane stavbe, ampak tudi prehrana. Poleg samega pomanjkanja se je zaradi uničene lastnine in premoženja prebivalstva pojavil še problem priprave in distribucije hrane. Zaradi poškodovanih zgradb in porušenih dimnikov si ljudje niso mogli skuhati obrokov. Prav tako je večinoma zastalo delo, kar je pomenilo, da je prebivalstvo ostalo brez dnevnih prihodkov. Pred organizirano pomočjo in razdelitvami podpor ubožnim so najrevnejši živel le od »podarjenega kruha in krompirja.«³⁸² Slovenski narod je že 19. aprila opozarjal, da med revnimi vlada velika beda, »ljudje stradajo in vse išče pomoči pri mestnem magistratu.«³⁸³ Kljub splošni druginji potres ni pretirano vplival na cene hrane. Te so, če primerjamo tržne cene v Ljubljani po potresu, nihale minimalno.

Tržne cene v Ljubljani				Tržne cene v Ljubljani			
dné 14. julija.				dné 6. aprila.			
	gl.	kr.	gl.	kr.		gl.	kr.
Pšenica, m. st.	7	10	Špeh povojen, kgr.	64	Pšenica, m. st.	7	30
Reš.	5	—	Surovo maslo.	72	Reš.	6	20
Ječmen,	5	—	Jajce, jedno	2	Ječmen,	6	50
Oves,	6	50	Mleko, liter	10	Oves,	6	30
Ajda,	6	50	Goveje meso, kgr.	64	Ajda,	6	65
Proso,	5	—	Telečje	58	Proso,	7	50
Koruza,	5	80	Svinjsko	64	Koruza,	7	50
Krompir,	1	80	Kostrunovo	38	Krompir,	3	40
Leča, hktl.	12	—	Piščanec	33	Leča, hktl.	12	—
Grah,	12	—	Golob	16	Grah,	10	—
Fizol,	8	—	Seno, 100 kgr.	1 60	Fizol,	11	—
Maslo, kgr.	86	—	Slama, 100	1 87	Maslo, kgr.	94	—
Mast,	68	—	Drva trda, 4 kub.m.	6 40	Mast,	66	—
Špeh svež,	58	—	„ mehka, 4 „	4 80	Špeh svež,	56	—

Tržne cene v Ljubljani				Tržne cene v Ljubljani			
dné 17. aprila.				dné 29. maja.			
	gl.	kr.	gl.	kr.		gl.	kr.
Pšenica, m. st.	7	20	Špeh povojen, kgr.	64	Pšenica, m. st.	7	50
Reš.	6	—	Surovo maslo.	90	Reš.	6	30
Ječmen,	6	35	Jajce, jedno	2	Ječmen,	6	40
Oves,	6	80	Mleko, liter	10	Oves,	6	50
Ajda,	6	65	Goveje meso, kgr.	64	Ajda,	6	80
Proso,	7	50	Telečje	64	Proso,	7	50
Koruza,	8	—	Svinjsko	68	Koruza,	8	—
Krompir,	3	20	Kostrunovo	44	Krompir,	2	50
Leča, hktl.	12	—	Piščanec	75	Leča, hktl.	12	—
Grah,	10	—	Golob	25	Grah,	12	—
Fizol,	11	—	Seno, 100 kgr.	2 14	Fizol,	12	—
Maslo, kgr.	94	—	Slama, 100	1 96	Maslo, kgr.	92	—
Mast,	68	—	Drva trda, 4 kub.m.	8 —	Mast,	66	—
Špeh svež,	56	—	„ mehka, 4 „	6 —	Špeh svež,	58	—

Tržne cene v Ljubljani

Vir: Slovenec, 13. 7. 1894, str. 6., 17. 4. in 30. 5. 1985

382 Robida, *Grozni dnevi*, str. 21.

383 Slovenski narod, 19. 4. 1895, str. 2, Podpore.

Mestna občina je gostincem prepovedala, da bi zapirali svoje lokale, če le niso preveč uničeni.³⁸⁴ Ukazalo se je tudi postavitve premičnih peči in ognjišč, da so si ljudje lahko kuhali. Ognjišča so se postavila povsod, kjer so taborile večje skupine ljudi.³⁸⁵ V virih najdemo več opisov kuhanja na prostem. V svojem članku Heinrich Kanner opisuje dva. Ko je obiskal realko, je na dvorišču stavbe videl žensko, ki je kuhala na prenosni peči, medtem ko ji je druga držala dežnik. Na Kongresnem trgu pa se je zapletel v pogovor z moškim, ki je prav tako kuhal na prenosni peči.³⁸⁶

Konec aprila je deželni predsednik naročil kupiti in razdeliti štedilna ognjišča, ki so se postavila v stanovanjih za silo.³⁸⁷ Problem so bile barake, ki so si jih ljudje zgradili sami, saj večinoma niso imele dimnikov, tako da niso omogočale postavitve štedilnih ognjišč. Tako je na primer Fani Gestrin sicer dobila dovoljenje za gradnjo barake, niso pa ji odobrili postavitve štedilnega ognjišča.³⁸⁸

Dunajska ljudska kuhinja je pred prihodom v Ljubljano, po južni železnici pošiljala že pripravljeno hrano, ki se jo je razdelilo med prebivalstvo. Hrana je prihajala tudi od drugod. Komiteju na Dunaju za pomoč Ljubljani so že ob ustanovitvi darovali 10.000 konzerv kuhane prikuhe.³⁸⁹ Mesne konzerve pa je na prošnjo magistrata poslala vojska – prodajale so se po nabavni ceni pred mestno hišo.³⁹⁰

Mnogo ljudi je darovalo v naturalijah in ne le v denarju. Časopisi so vseskozi beležili, kdo je kaj poslal v Ljubljano. Predvsem na začetku so zabeležili več pošiljk hrane:

»Gospod farmer Atkinson, ameriški turist v Eppanu, poslal je ljubljanskemu županstvu telegrafično deset goldinarjev za kruh in mleko ubožnim ljudem. Gospod Karl Luckmann, ravnatelj kranjske industrijalne družbe, je dal na razpolaganje brezplačno 1000 kg pšenične moke za kruh iz ljubljanskega parnega mlina. Gospod Janez Matheusche v Trstu, po rodom ljubljčan, je poslal v zaboju 50 volnatih odev. Gospod Janez pl. Albori, veliki trgovec v Trstu, pa 200 goldinarjev gotovine za podporo takim, ki trpe pomanjkanje, in gospod Gruber v Opatiji sedem vreč kruha.«³⁹¹

384 SI_ZAL_LJU/0489, t. e. 2242, fasc. 2088, Prvi ukrepi in sklepi, reg. št. 27.

385 *Slovenski narod*, 19. 4. 1895, str. 2, Ognjišča.

386 Studen, Strašen potres, str. 47, 48.

387 Robida, *Grozni dnevi*, str. 25.

388 SI_ZAL_LJU/0489, t. e. 2242, fasc. 2088, Zasilne nastanitve, reg. št. 751.

389 *Slovenski narod*, 20. 4. 1895, str. 4, Brzjavke.

390 *Slovenski narod*, 28. 4. 1895, str. 2, Vojaške mesne konzerve.

391 *Slovenski narod*, 19. 4. 1895, str. 2, Darila. Več o dobrotah v nadaljevanju.

TRI LJUDSKE KUHINJE IN ORGANIZIRANA PREHRANA

Najbolj je prebivalstvu pomagal prihod treh ljudskih kuhinj, ki so sprva brezplačno delile pripravljene obroke. Peter Radics ocenjuje, da je ravno pomoč ljudskih kuhinj pomagala preprečiti epidemije.³⁹²

Med prvimi se je odzvala ljubljanska študentska in ljudska kuhinja. Ljudska kuhinja v Ljubljani je začela delovati leta 1877. Vzdrževala se je z različnimi dobrodelnimi prispevki, že od začetka jo je financirala kranjska hranilnica, podprla pa jo je tudi občina.³⁹³ Zgradbe ljudske kuhinje potres ni močneje poškodoval, zato so lahko hitro organizirali pomoč prebivalstvu. Pet dni po potresu so na starem strelišču (na Streliški ulici) že razdelili prve obroke med prebivalstvo. Največ stroškov kuhinje je pokrila Kranjska hranilnica, prejeli pa so tudi več darov.³⁹⁴ Dan kasneje pa sta z Dunaja skupaj s kuhinjskimi vozovi prišli še Dunajska reševalna družba (Fereiwilige Rettungs-Gesellschaft) in Dunajska ljudska kuhinja (Volksküchenverein).

Prva je na prošnjo deželnega predsedstva v Ljubljano poslala potrebno osebje s tremi kuhinjskimi vozovi ter svojega vrhovnega zdravnika.³⁹⁵ Deželna vlada je pokrila stroške hrane, južna železnica prevažanje vozov in materiala, dodatno pa so družbi darovali tudi nekateri Dunajčani.³⁹⁶ Tretja, Dunajska ljudska kuhinja, ki je, kot že omenjeno, že pred prihodom pošiljala v Ljubljano pripravljeno hrano, je nato postavila tudi kuhinjo za silo.³⁹⁷ Pomoč pri razdeljevanju hrane je prevzela baronica Olga Hein, ki je že 19. aprila objavila poziv vsem »dobrodelnim damam«, da njej in društvu dam krščanske ljubezni pomagajo pri pripravi in razdeljevanju hrane.³⁹⁸ Za svoje prizadevanje sta bila zakonca Hein imenovana za častna člana Društva dunajske ljudske kuhinje, istočasno pa se je društvo odpovedalo plačilu hrane, ki so jo pred postavitvijo kuhinje dovažali v Ljubljano.³⁹⁹ Zakonca pa je odlikoval tudi cesar, baronica Hein je za svoje humanitarno delo dobila zaslužni križec s krono, baron Hein pa za svojo angažiranost po potresu red železne krone drugega reda.⁴⁰⁰

Hrana ljudskih kuhinj je bila namenjena predvsem tistim, ki so ostali brez stanovanja in so živeli v barakah ali šotorih.⁴⁰¹ Kje in kdaj se bo delila hrana, se je oznanjalo na letakih in v časopisju.⁴⁰² Pred kuhinjami so se zbirale velike množice ljudi, česar niso pozabili omeniti ne v časopisih ne očitvidci, ki so opisovali razmere

392 Radics, *Die Laibacher*, str. 16, 17.

393 Prav tam, str. 9, 10 in Drnovšek, *Oris odnosa*, str. 231.

394 Radics, *Die Laibacher*, str. 17.

395 Robida, *Grozni dnevi*, str. 22.

396 Prav tam, str. 24.

397 Prav tam, str. 22.

398 *Slovenski narod*, 19. 4. 1895, str. 3, Oklic.

399 *Slovenski narod*, 6. 5. 1895, str. 2, »Weiner Volksküchenverein«.

400 *Slovenski narod*, 18. 5. 1895, str. 4, Odlikovanje in *Slovenski narod*, 21. 5. 1895, str. 3, Čestitanje.

401 Radics, *Die Laibacher*, str. 19.

402 Robida, *Grozni dnevi*, str. 23.

v Ljubljani. *Slovenski narod* je zapisal, da »povsod, koder se je delila hrana, so se ljudje kar trli in tu se je šele videlo, koliko je pri nas siromaštva«. Dodali so še, da je hrana izvrstna.⁴⁰³ Ivan Robida pa je opisal celoten potek od priprave do deljenja obrokov. Množica se je zbirala pred kuhinjami že pred predvidenim časom delitve, »iz vseh delov mesta vreli so skupaj otroci in starčki, bolni in zdravi, moški in ženske, lačnih obrazov, marsikateremu se je poznalo, da že več dnij ni imel gorkega jedila v želodcu«. Red je vzdrževala policija, prostovoljni gasilci in žandarmerija, a ko se je začela delitev, so se ljudje vseeno drenjali in suvali.⁴⁰⁴ Prihajalo je tudi do zlorab. Pojavljale so se pritožbe, da v kuhinjah hrano jemljejo tudi tisti, ki je zaradi svojega finančnega zaledja sploh ne bi potrebovali, posledično pa jo je zmanjkalo za druge.⁴⁰⁵ Podobno se je na magistratu pritožil Franc Dergan. V svoji prošnji za podporo je občino obvestil tudi, da redarji pri delitvi hrane naprej spuščajo poznane ljudi, njegova otroka pa zaradi tega nista dobila obroka.⁴⁰⁶

Prve dni so vse kuhinje delile hrano brezplačno. Vsaka kuhinja je dnevno razdelila več kot 1400 obrokov.⁴⁰⁷ Od začetka deljenja in do konca junija je samo Ljubljanska ljudska kuhinja razdelila 50.563 obrokov.⁴⁰⁸

Konec meseca se je potreba po brezplačnih obrokih zaradi umirjanja razmer zmanjšala. Hkrati so ugotovili, da pripravljeno hrano potrebujejo tudi premožnejši, zato so obroke ponekod tudi zaračunavali. S 24. aprilom je Dunajska reševalna družba en kuhinjski voz zaprla, enega je prestavila na Vodmat (za bolnike), v tretjem pa so hrano začeli prodajati.⁴⁰⁹ Kuhinja za silo v Trnovem je obroke v za to prirejenih posodah pošiljala na pet krajev po mestu.⁴¹⁰

V ljudskih kuhinjah pa ni jedlo le lačno prebivalstvo. »Dobri gostje« so bili tudi vojaki iz domobranske garnizije. Ker je bil obrok dober in poceni, so tja hodili na večerjo. To naj bi jim nato prepovedalo vodstvo, saj naj bi bila zaradi tega na izgubi vojaška kantina, je ogorčeno poročal *Slovenski narod*.⁴¹¹

403 *Slovenski narod*, 20. 4. 1895, str. 1, Razdelitev hrane.

404 Robida, *Grozni dnevi*, str. 23.

405 *Slovenski narod*, 22. 4. 1895, str. 2, Zloraba.

406 SI_ZAL_LJU/0489, t. e. 1325, fasc. 1098, reg. št. spisa 161.

407 Prim. *Slovenski narod* in *Slovenec*, 20.–29. 4. 1895.

408 Radics, *Die Laibacher*, str. 20.

409 *Slovenski narod*, 24. 4. 1895, str. 3, Razdelitev hrane.

410 Robida, *Grozni dnevi*, str. 24.

411 *Slovenski narod*, 22. 5. 1895, str. 4, Neverjetno!

Kuhinja za silo

Vir: Album: Ljubljana po velikonočnem potresu leta 1895

V manjšem obsegu se je hrana delila še več kot mesec dni. Kuhinja za silo je zaprla svoja vrata 27. julija, voza, ki sta ostala od dunajske reševalne službe, sta se vrnila na Dunaj. Kuhinjo za silo v Trnovem so zaprli in jo zaščitli z leseno kolibo (če bi se jo potrebovalo v prihodnosti).⁴¹²

PRESKRBA Z VODO

Na vodovodnem omrežju je potres pustil le manjše poškodbe.⁴¹³ A ker je obsegal le center mesta, so večjo težavo predstavljali vodnjaki. Ti so utrpeli večje posledice, nekaj se jih je porušilo, eni so se zamašili in zaradi poškodb je prihajalo tudi do onesnaženja vode. Največje probleme s pitno vodo so imeli prebivalci šotorov in drugih zasilnih nastanitvev. Občinska uprava si je med prvimi ukrepi zadala postavitev vodnjakov ob nekaterih barakah.⁴¹⁴ Maja so zaprli star vodnjak na Kongresnem trgu in novega priklopili na mestni vodovod. Obljubili so tudi, da se bodo vodnjaki postavili povsod, kjer je mogoč priklop na javni vodovod, drugod pa se bo dovažala voda v posebnih sodih.⁴¹⁵ Vseeno pa je novembra na občino več prebivalcev barak v Lettermanovem drevoredu naslovilo prošnjo za postavitev vodnjaka, saj je bil najbližji več kot četrtr ure stran. Zadevo je občina označila kot rešeno.⁴¹⁶ Tudi v Cukrarni,

⁴¹² *Slovenski narod*, 30. 7. 1895, str. 2, Kuhinja za silo.

⁴¹³ Šega, *Zdravstvene in higienske*, str. 82.

⁴¹⁴ SI_ZAL_LJU/0489, t. e. 2242, fasc. 2088, Zasilne nastanitve, reg. št., 848.

⁴¹⁵ *Slovenski narod*, 2. 5. 1895, str. 2, Javni vodnjaki.

⁴¹⁶ SI_ZAL_LJU/0489, t. e. 2242, fasc. 2088, Zasilne nastanitve, reg. št. 928.

kjer je bilo nastanjenih 213 oseb, je bilo novembra v uradnem poročilu zaradi sanitetnih razlogov občini priporočena postavitve vodnjaka vsaj v pritličju. Vodnjak pri barakah pri Cukrarni pa je bil potreben obnove.⁴¹⁷

Problem s pitno vodo je bilo potrebno rešiti tudi v bolnišnici za silo. Za podaljšanje vodovoda do bolnišnice je del stroškov prevzel deželni odbor.⁴¹⁸

HUMANITARNOST IN MEDSEBOJNA POMOČ

Medsebojna pomoč ali kar »poživljiv komunizem, pri katerem molčijo vse civilizacijske strasti, kot so zavist, nevoščljivost in razredni predsodki,« kot je sobivanje prebivalstva po potresu imenoval novinar Kanner,⁴¹⁹ ni bilo edino človekoljubno dejanje po potresu. S pomočjo časopisja, politikov in dobredelnih društev se je glas o katastrofi v Ljubljani razširil po celotni monarhiji. Ljudje so se hitro odzvali in začeli pošiljati darove.

Najprej so se odzvali nekateri posamezniki, občine in podjetja, ki so samoiniciativno pošiljali materialno ali denarno pomoč. Zagrebški župan Adolf Mošinsky je že 20. aprila poslal 600 goldinarjev, 3000 goldinarjev je darovala Trboveljska premogokopna družba,⁴²⁰ pek iz Opatije, Josip Gruber, pa je večkrat poslal vreče kruha.⁴²¹ Nato so nastala še razna združenja za zbiranje sredstev, organizirale so se dobredelne prireditve in plesi. Darove se je pošiljalo na občinsko ali deželno oblast, župnijskim uradom, časopisom ali pa raznim lokalnim dobredelnim društvom. Med prvimi so se odzvali na Dunaju. Za cesarjem Francem Jožefom, ki je sprva daroval 8000 gld. ljubljanskemu prebivalstvu, 2000 gld. pa okoličanom, nato pa še dodatnih 5000 gld.,⁴²² je darove poslalo še več članov cesarske družine. Organizirali so se tudi na Dunaju živeči Kranjci. S pomožno akcijo je začel Fran Škulje, ki je mnogo pripomogel k ustanovitvi Dunajskega pomožnega komiteja za Ljubljano, ki mu je načeloval grof Karl Hohenwart.⁴²³ Akcijo zbiranja darov je začel na primer tudi lastnik kavarne v Praterju, princesa Aleksandra Windischgratz je organizirala dobredelni bazar za ponesrečence, dunajski mestni svet pa je kar po hišah pošiljal nabiralne pole.⁴²⁴ V Pragi je Anton Trstenjak izdal knjižico *Zemětřesení v Lublani*, ki se je prodajala za 10

417 SI_ZAL_LJU/0489, t. e. 2242, fasc. 2088, Prvi ukrepi in sklepi, reg. št. 156.

418 *Slovenski narod*, 27. 4. 1895, str. 4 Iz občinskega sveta ljubljanskega.

419 Studen, Strašen potres, str. 50, 51.

420 *Slovenski narod*, 20. 4. 1895, str. 1, Pomoč prihaja.

421 Gl. npr. *Slovenski narod*, 19. in 27. 4. 1895.

422 *Slovenec*, 19. 4. 1895, str. 1 in *Slovenec*, 20. 4. 1895, str. 2.

423 *Slovenski narod*, 26. 4. 1895, str. 2, Dunaj za Ljubljano.

424 *Slovenski narod*, 19. 4. in 4. 5. 1895.

krajcarjev, čisti dobiček pa je šel za poškodovance v potresu.⁴²⁵ V Ljubljani se je oblikoval meščanski pomožni odbor za Ljubljano in okolico. Ob ustanovitvi so se zavezali, da bodo »naslanjajoč se na požrtvovalno delo c. kr. vlade, deželnega in mestnega zastopa, sodelovali pri dobivanju podpor.«⁴²⁶ Darove je zbirala tudi cerkev. Večino podpor so poslali Ljubljanski nadškofiji. V lavantinski škofiji so do druge polovice maja zbrali 3440 gld, ki so jih nato poslali v Ljubljano.⁴²⁷ Mnogo je k promociji Ljubljane in posledičnemu darovanju pripomogel tudi cesarjev obisk mesta, 7. maja.⁴²⁸

Tako *Slovenec* kot *Slovenski narod* sta sproti objavljala, kdo je poslal kaj ter tudi kdo organizira ali poziva k dobrodelnim akcijam. Objavljali so tudi različne pozive k darovanju. Večinoma so direktno pozivali k darovanju, se zahvaljevali za darove, sočutje do prebivalstva pa so zbuvali tudi bolj posredno. Večkrat so opisovali primere nesebične pomoči ter z njimi vplivali na bralce. Ena takšnih zgodb je bila naslovljena »Zlato dunajsko srce«. Član dunajskega pomožnega komiteja je namreč časopisu poročal o gospe, ki je s sinom z radostnim obrazom prinesla denar komiteju. Zanj ni želela ne potrdila niti ni hotela, da se objavi njena identiteta. V evidenco so, po ideji prisotnega člana, zapisali le, da je daroval »majhen Dunajčan«. Sestavek se zaključí z mislijo: »Zlato dunajsko srce ni bajka iz davnih časov, ampak živi in je dovetno za gorje in žalost drugih.«⁴²⁹

Napisanih je bilo tudi več pesmi. Josip Stritar je v *Slovenskem narodu* objavil dve, v bolj znani »Slovenska Lizbona« je tako pozval k pomoči:

»Glas gré po zemlji: Bratje, pomagajte!

Vsi enega očeta smo sinovi;

Odprite srca in roké in dajte!

Sad dober blagi obdaré darovi;

Hitite lajšat vsi nesrečo grozno,

Na pomoč, bratje, da ne bo prepozno!«⁴³⁰

Odziv na prošnje za pomoč ponesrečenim je bil nad pričakovanji. Časopisi so hvalili sočutje vseh prebivalcev monarhije kot tujine, razlog za tak odziv pa so videli tudi v tem, da gre za deželno stolno mesto, čigar gospodarsko in kulturno življenje vpliva na celotno državo. Radodarnost so pripisali tudi avstrijskemu patriotizmu.⁴³¹

425 Stanek, Potres, str. 33.

426 *Slovenski narod*, 27. 4. 1895, str. 2, Oklic meščanskega pomožnega odbora.

427 *Slovenski narod*, 22. 5. 1895, str. 3, Za Ljubljano.

428 Podrobno so cesarjev obisk spremljali časopisi, izšla pa je tudi knjižica: *Velikonedeljski potres v Ljubljani dne 14. aprila 1895. I. in cesarjev obisk*.

429 *Slovenski narod*, 27. 4. 1895, str. 3, Zlato dunajsko srce.

430 Stritar, Slovenska Lizbona.

431 *Slovenski narod*, 4. 5. 1895, str. 1, Pomožna akcija.

Cesarjev obisk v Ljubljani

Vir: Album: Ljubljana po velikonočnem potresu leta 1895

Dunajski pomožni komite je do 5. junija zbral 151.267 gld. in 39 krajcarjev podpor.⁴³² V razpravi v državnem zboru 26. junija je bilo predstavljeno, da se je do tega dne zbralo že 600.000 gld. zasebnih darov iz vseh kronovin. Država je prejela iz Nižje Avstrije 84.000 gld., Zgornje Avstrije 14.000 gld., Salzburške dežele 10.000 gld., Štajerske 17.000 gld., Koroške 6000 gld., Kranjske 7000 gld., Primorske 16.000 gld., iz Tirolskega in Predarlskega 13.000 gld., Češke 15.000 gld., Moravske 22.000 gld., Šlezije 16.000 gld., Galicije 3000 gld., Bukovine 1000 gld., Dalmacije 2000 gld. in iz dežel ogrske krone ter tujine 28.000 gld. (skupno 250.000 gld.), ostalo je bilo poslano kranjski deželni vladi.⁴³³

Finančni odsek je na seji mestnega sveta, 26. novembra, poročal o prejetih darovih za ponesrečence, ki so jih prejeli do konca septembra. Skupaj je prispelo 162.750 goldinarjev in 57 krajcarjev, od tega iz:

- Češke 30.386 gld. in 52 kr.,
- Moravske in Šlezije 2299 gld. in 90 kr.,
- Hrvaške in Reke 21.092 gld. in 96 kr.,
- Dunaja 5869 gld. in 23 kr. ter 20.000 gld. mesta Dunaj,
- Kranjske 22.447 gld. in 16 kr.,
- Primorske 15.124 gld. in 692 kr.,
- Koroške 2541 gld. in 20 kr.,

⁴³² *Slovenec*, 7. 6. 1895, str. 1.

⁴³³ *Slovenec*, 26. 6. 1895, str. 1, Državni zbor.

- Štajerske 4803 gld. in 42 kr.,
- raznih krajev Cislajtanije 11.358 gld. in 74 kr.,
- Ogrske 2124 gld. in 17 kr.,
- Nemčije 2030 gld. in 59 kr.,
- in drugod iz tujine 2671 gld. in 99 kr.⁴³⁴

V primerjavi prejemkov državne in mestne uprave je razvidno, da se razmerja med deleži glede na dežele razlikujejo. Najverjetnejši razlog je, da so uprave, uradi, časopisi in posamezniki različno aktivno agitirali za pomoč po različnih deželah.

DELJENJE PODPOR

Preskrba s hrano in vodo je bila ena večjih težav prebivalstva. A zaradi zaprtja obratov, tovarn in delavnic je za več dni zastalo delo ter s tem tudi zaslužek. Vrata je za nekaj časa zaprla papirnica Vevče, odpuščenih je bilo 200 delavcev.⁴³⁵ Do 23. aprila je bila zaprta tudi Tobačna tovarna, zaposleni pa so ta čas dobivali podporo, polovično dnevno plačo (delavci 70 kr. in delavke 40 kr.).⁴³⁶ Del zaslužka so obrtniki izgubili tudi, ker so premožnejši zapustili mesto in so tako ostali brez potencialnih strank. Zadruge in obrtna društva so pozivala oblasti k ukrepanju ter pomoči obrtnikom.⁴³⁷ Odbor konservativnega obrtnega društva je oprostil svoje člane letne članarine, v *Slovencu* pa so v inseratnem delu uvedli rubriko »Mala oznanila konservativnih narodnih obrtnikov« in bralce pozvali, naj se v prvi vrsti obračajo na njih.⁴³⁸ Časopisi so pozvali vse, ki imajo možnost, da pri obrtnikih poravnajo svoje dolgove, saj so ti večinoma ostali brez vsega.⁴³⁹

V prvih dneh so revnejši sloji živeli predvsem od podpor. Med prebivalstvo je bilo prvo razdeljeno darilo cesarja Franca Jožefa, najmanjši znesek pri delitvi je bil 10 gld.⁴⁴⁰ V istem obdobju so se začele deliti tudi podpore, ki jih je odobril občinski svet.⁴⁴¹ Prva državna podpora, ki se je razdelila med ljudi, je znašala 25.000 gld.⁴⁴²

434 SI_ZAL_LJU/0488, t. e. 100, a. e. 45, Zapisniki mestnega sveta l. 1895, 323–324.

435 *Slovenski narod*, 27. 4. 1895, str. 3, Iz Polja.

436 *Slovenec*, 19., 20. in 23. 4. 1895.

437 Prim. *Slovenski narod*, 2. 5. 1895, str. 2, Za obrtnike in *Slovenec*, 3. 5. 1895, str. 1, Nasledki potresa.

438 *Slovenec*, 3. 5. 1895, str. 1, Tobačna tovarna in *Slovenec*, 4. 5. 1895, str. 5, Tobačna tovarna.

439 *Slovenski narod*, 23. 4. 1895, str. 2, Obrtniki.

440 *Slovenec*, 20. 4. 1895, str. 2.

441 *Slovenec*, 20. 4. 1895, str. 3, Razdelitev podpor.

442 Robida, *Grozni dnevi*, str. 25.

Občina je denarno podporo delila le nekaj dni. Že 22. aprila je bil izdan sledeči razglas: »Kedor potrebuje jedi, dobi jih v kuhinjah razpostavljenih po mestu. Kedor nima stanovanja, naj se oglasi na magistratu. Denar se ne bo delil. Nakazilni listi se ne dajo več.« V *Slovencu* so razglas pozdravili, saj je bila možnost zlorab tako manjša.⁴⁴³ Ivan Robida pa je ocenil, da je to normalno, saj se je zemlja že umirila in je možno začeti popravljati, »dela pa gotovo ne bode zmanjkalo.«⁴⁴⁴

Do zlorab pri deljenju podpor je seveda prihajalo. Franc Štrukelj je opozoril, da se razdeljuje podpora tudi tistim, ki je ne rabijo (in jo zapijejo), a očitek je župan Peter Grasselli zavrnil. Magistrat naj bi podeljeval podpore le tistim, ki so v stanovanju in imajo bolnike (za zdravila, obleko in obutev), drugi pa dobijo nakazilo za stanovanje ali za bivanje v šotorih, »hrano pa itak lahko dobe povsod«. Kako drugi uradi razdeljujejo podporo, pa ne more biti krivda mestnega magistrata.⁴⁴⁵ Vseeno se je nekaj dni kasneje na seji ponovno odprlo vprašanje razdeljevanja podpor. Tokrat je Ivan Murnik izpostavil, da se podpor ne deli pravično. In to tako s strani občine kot vlade. Zato je predlagal, da se oblikujejo odbori po vseh mestnih župnijah. Sestavljeni naj bi bili iz župnika-kaplana, okrajnega predstojnika in petih župljanov, ki bi jih določil mestni magistrat. Odbor bi sestavil kataster podpor, pregled rodbin in posameznikov, tega pa nato predal osrednjemu odboru. Tega bi sestavljali župan, štirje člani občinskega sveta in dva člana mestnega magistrata, en odposlanec odseka za uboge, odposlanca Kranjske hranilnice ter načelniki župnijskih odborov. K odboru bi se povabilo tudi deželno vlado. Osrednji odbor bi dovoljeval podpore, ki bi jih nato razdeljeval mestni magistrat.⁴⁴⁶

Razdeljevanje poslanih darov v obliki podpor ter druge pomoči pa se vseeno ni vršilo tako gladko. Ne seji 22. avgusta je občinski svetnik Vinko Gregorič postavil vprašanje, kaj se dogaja z nabranimi darovi, z izjemo tistih 15.000 gld., namenjenim obrtnikom in trgovcem. Župan je potrdil, da se nič drugega še ni izplačalo.⁴⁴⁷ Tudi na novembrski seji, ko je bil predstavljen skupni znesek darov, je bilo povedano, da se je do sedaj porabilo 92.616 gld. in 31 kr. ter da je ostalo še 71.240 gld. in 68 kr.⁴⁴⁸ Na isti seji se je dogovorilo, da se ostanek darov naloži v mestno hranilnico, kjer se bodo nabirale obresti. Zneske od prodaje barak pa naj se vrača v mestno blagajno, dokler se ne pokrije 10.000 gld., namenjenih gradnji, ostanek naj se dodaja v potresni »zaklad«.⁴⁴⁹

443 *Slovenec*, 23. 4. 1895, str. 1, Razdeljevanje podpor.

444 Robida, *Grozni dnevi*, str. 25.

445 SI_ZAL_LJU/0488, t. e. 100, a. e. 45, Zapisniki mestnega sveta l. 1895, 82.

446 Prav tam, str. 88, 89.

447 Prav tam, str. 207.

448 SI_ZAL_LJU/0488, t. e. 100, a. e. 45, Zapisniki mestnega sveta l. 1895, 323–324.

449 Prav tam, str. 324.

Problem se je pojavil tudi pri izdajanju potrdil za poslane darove. Še 31. oktobra ni bilo poslano nobeno potrdilo, saj jih župan ni podpisal. Občinske svetnike je skrbelo, da zaradi tega nekateri ne bodo želeli ponovno darovati.⁴⁵⁰

DOLGOROČNA POMOČ

Na pomoč so ponesrečenim v potresu prišle vse tri oblasti, občinska, deželna in državna. Sprva se je največ energije vložilo v direktno pomoč ponesrečenim v potresu – od zasilnih nastanitev, hrane, vode do denarne pomoči. Kmalu po potresu pa so se začele voditi bolj dolgoročne politike. Za vzor je bila večkrat postavljena modernizacija Zagreba⁴⁵¹ po potresu leta 1880. Že na prvi popotresni seji mestnega sveta se je predlagalo, da se prosi državne oblasti za brezobrestno posojilo, da bi se kot Zagreb lahko modernizirala tudi Ljubljana.⁴⁵²

Francevo nabrežje (današnje Cankarjevo) in zadaj Ljubljanski grad

Vir: Album: Ljubljana po velikonočnem potresu leta 1895

Državna pomoč se je osredotočila predvsem na prenovno mesta, izgradnjo novih in prezidavo starih zgradb. Oblasti so ocenile, da za druge potrebe (preskrbo

⁴⁵⁰ Prav tam, str. 282.

⁴⁵¹ Več o zagrebškem potresu: Ladović in Premerl, Potres u Zagrebu 1880.

⁴⁵² SI_ZAL_LJU/0488, t. e. 100, a. e. 45, Zapisniki mestnega sveta l. 1895, str. 68, 69.

hrane) zadostujejo darovi, mestna ter deželna pomoč, tako da drugih sredstev (poleg že izdanih 25.000 goldinarjev) temu ne bodo namenjale. Ves denar se je namenil popravilu škode, ki jo je povzročil potres.⁴⁵³ Predlog o brezobrestnem posojilu ter izredni podpori je v državnem zboru predlagal Josef Schwegel. Z več modifikacijami je bil zakonski predlog sprejet konec junija. Odobrila so se sredstva za brezobrestno (in 3%-obrestno) posojilo ter izredne podpore za popravilo zasebnih, mestnih, deželnih in cerkvenih poslopij.⁴⁵⁴

Prav državno posojilo in izredne podpore so omogočile razvoj mesta. Po potresu se je v Ljubljani veliko gradilo. Leta 1895 se je zgradilo le pet stavb, je bilo pa toliko več prezidav (236) in prizidav (35). Naslednje leto je bilo zgrajenih 10 stavb, narejenih pa 37 prezidav in 21 prizidav. Medtem ko je v naslednjih letih število prezidav in prizidav nihalo okoli podobnih števil, je število novih stavb v letih 1897, 1898 in 1899 močno naraslo (52, 48, 62). V letih med 1900 in 1909 se je število novih stavb gibalo med 12–42. Skupaj je bilo od potresa do aprila 1910 v Ljubljani zgrajeno 436 novih stavb.⁴⁵⁵ Gradbena dejavnost je naraščala sorazmerno z rastjo števila prebivalstva. Tako je Ljubljano še naprej pestilo pomankanje stanovanj. Eden izmed glavnih problemov je bil tudi ta, da so se na veliko gradila draga stanovanja, majhna in poceni pa premalo.⁴⁵⁶ Podoben problem v politiki občinske uprave se razbere tudi iz razprave občinskega sveta 18. julija 1895. Predlagalo se je, da bi višje posojilo dali le tistim, ki so svoja stanovanja temeljito in moderno preuredili, ostalim pa nižja. Po burni debati o tem, da si nekateri tega ne morejo privoščiti, je sledil sklep, da to velja le za tiste, ki bi to lahko storili, pa tega niso hoteli.⁴⁵⁷

Mnogo se je vložilo tudi v modernizacijo mesta. Med pogoji za brezobrestno (ali 3-%) posojilo je bila kvalitetna gradnja, torej po stavbinskem redu.⁴⁵⁸ Ljubljani so spremenile zunanjo podobo predvsem razširjene ulice, novonastali trgi ter nasadi. Velik korak naprej za modernizacijo so bili tudi novi higienski standardi. V obdobju med 1895 in 1910 so kar 2 % sredstev za obnovo mesta namenili ureditvi stranišč in greznic.⁴⁵⁹ Gradila se je kanalizacija in razširilo vodovodno omrežje.

453 *Slovenec*, 20. 6. 1895, str. 1, Podpora po potresu poškodovanim krajem.

454 *Slovenski narod*, 21. 6. 1895, str. 1, Državna podpora Ljubljani in drugim po potresu oškodovanim krajem.

455 Govekar in Zarnik, ur., *Ljubljana po potresu*, str. 142, 143.

456 Studen, *Stanovanjske razmere*, str. 181, 182.

457 ZAL_SI/0489, t. e. 100, a. e. 45, Zapisniki mestnega sveta l. 1895, str. 171, 172.

458 *Slovenski narod*, 22. 6. 1895, str. 4, Brzjavke.

459 Šega, *Zdravstvene in higienske*, str. 89.

ZAKLJUČEK

»Toda sicer in na splošno Ljubljancanom ne moremo odreči priznanja, saj niso izgubili poguma in vztrajno delajo pri organiziranju pomoči. Zato lahko tudi upajo, da bo ljubljanski potres – podobno kot zagrebški leta 1880 – konec koncev imel vsaj dober učinek, torej, da bo iz starega, grdega mesta nastalo novo in lepše mesto, resnično “bela Ljubljana”.«⁴⁶⁰

Tako zaključuje svoje poročilo o obisku Ljubljane po potresu Heinrich Kanner. Potres je res omogočil Ljubljani nadaljnji razvoj, k čemur je mnogo pripomogel hiter odziv oblasti. Potrebno je poudariti, da je bila tista prva, v začetku najbolj potrebna pomoč, medsebojna – med samimi prebivalci. Hitro so se odzvali tudi razni dobrotniki in dobrodelne organizacije širom monarhije. Preskrba s hrano in vodo ter higienski ukrepi so pripomogli, da se med prebivalstvom niso razširile epidemije. Kljub napakam so humanitarna, deželna in občinska pomoč poskrbele, da so prebivalci Ljubljane preživeli katastrofo ter dočakali tudi dolgoročneje ukrepe.

⁴⁶⁰ Studen, Strašen potres, str. 51.